

Mentalność spiskowa jako forma adaptacji do traumy historycznej: mechanizmy pośredniczące, następstwa społeczno-psychologiczne i czynniki chroniące.

Teorie spiskowe i dezinformacja to jedne z największych wyzwań współczesności. W czasach globalnych chorób epidemicznych i kryzysów gospodarczych, zaufanie do nauki oraz instytucji stało się podstawowym warunkiem naszej zdolności do radzenia sobie z tymi problemami. Stąd tak duże zainteresowanie współczesnej psychologii społecznej tym, jakie motywacje kryją się za wiarą w teorie spiskowe i za nieufnością wobec uznanych źródeł wiedzy.

Większość koncepcji psychologicznych podejmujących tematykę teorii spiskowych traktuje te teorie jako zjawiska nieadaptacyjne i swoistą patologię w przetwarzaniu informacji o świecie. Można jednak na to zjawisko spojrzeć inaczej. W obecnym projekcie zamierzamy sprawdzić, czy teorie spiskowe nie są pozostałością ludzkiej adaptacji to skrajnie wrogiego otoczenia. Dlatego też spróbujemy zbadać, w jakim stopniu trauma historyczna (doświadczenie wojen, czystek etnicznych, ludobójstw) może się przełożyć na współczesną tendencję do wiary w teorie spiskowe.

Opierając się na dotychczasowych badaniach dotyczących teorii spiskowych postawiliśmy hipotezę, że w trakcie długiego doświadczenia traumatycznych zdarzeń ludzie wykształcają specyficzny rodzaj interpretacji otaczającego ich świata (mentalność spiskową), który skłania do postrzegania otoczenia jako wrogiego, a innych jako spiskujących. Tego typu mentalność rozwija się w wyniku trzech procesów psychologicznych zachodzących w trakcie traumatycznych zdarzeń: utraty poczucia kontroli nad otoczeniem (doświadczenia i poczucia bezsilności), świadomości ofiary (skoncentrowania na cierpieniach własnej grupy) oraz poczucia deprywacji (doświadczenie prekarności, ubóstwo).

Głównym celem przedstawianego tu projektu jest zbadanie, czy przekonania spiskowe faktycznie częściej pojawiają się w historycznie strauumatyzowanych społeczeństwach oraz w jakim stopniu tego typu doświadczenia przekładają się na ogólną nieufność, brak zaufania do instytucji, lecznictwa, polityków, nauki oraz na podatność na dezinformację.

Przedstawiony tu projekt obejmuje duże międzynarodowe porównawcze badania sondażowe analizujące wpływ wtórnej traumy (związanej z historycznymi doświadczeniami) na współczesną tendencję do wiary w teorie spiskowe. Drugą istotną częścią projektu są badania eksperymentalne, które pozwolą nam określić mechanizmy zachodzące w strauumatyzowanych społeczeństwach, które prowadzą do wiary w teorie spiskowe i podatności na dezinformację. Zamierzamy również dokonać reanalizy istniejących zbiorów danych, w których badano tendencję do wiary w teorie spiskowe w populacjach, które doświadczyły traumy historycznej i wytworzyły silną świadomość ofiary.

Ostatnim celem projektu jest stworzenie efektywnych strategii przeciwdziałania zgubnemu wpływowi traumy historycznej. Opierając się na wcześniejszych badaniach prowadzonych w naszym zespole sugerujemy, że pewne struktury tożsamości społecznej mogą powstrzymać efekt wcześniejszej wiktyimizacji na rozwój przekonań spiskowych. Taką strukturą jest siła więzi z grupą własną, która może stać się blokadą chroniącą społeczeństwa przed przekonaniem spiskowym po traumie historycznej.

Omawiany tu projekt przekracza istniejące granice dyscyplin i przewidujemy, że osiągnięte tu wyniki będą w przyszłości stosowane nie tylko w psychologii społecznej, lecz również w politologii i ortopsychiatrii. Lepsze zrozumienie roli mentalności spiskowej, jako adaptacji do sytuacji traumatycznej, może pozwolić nam wyjaśnić wyjątkowo dynamiczne rozpowszechnianie się ludzkiej podatności na dezinformację i *fake news*-y w wielu obszarach współczesnego świata.